

УДК 339.9:621.6.02.((470+571)+4)

І.М. ДАНЧЕНКО

РОЛЬ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ГАЗОТРАНСПОРТНИХ МАРШРУТІВ В ЕНЕРГЕТИЧНІЙ ПОЛІТИЦІ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Данченко Ірина Миколаївна – студент, Донецький національний університет.

Проаналізовано роль альтернативних газотранспортних маршрутів, що включені в енергодіалог Росії та Європейського Союзу, визначено їх основні характеристики, вплив на енергетичні політику акторів. Автор наводить низку пропозицій та можливих шляхів гармонізації інтересів та політики РФ та ЄС із використанням нових газотранспортних маршрутів.

Ключові слова: газотранспортні маршрути, Російська Федерація, ЄС, диверсифікація.

Данченко И.Н. Роль альтернативных газотранспортных маршрутов в энергетической политике Российской Федерации и Европейского Союза

Проанализировано роль альтернативных газотранспортных маршрутов, которые включены в энергодиалог России и ЕС, приводится их характеристика, а также особенности их влияния на энергетическую политику акторов. Автор приводит ряд предложений и возможных путей гармонизации интересов и политики РФ и ЕС и использованием новых газотранспортных маршрутов.

Ключевые слова: газотранспортные маршруты, Российская Федерация, ЕС, диверсификация.

Danchenko I.M. Role of alternative of gastransporting routes in energetic policy of Russian Federation and European Union

The role of alternative gas-transport routes which are plugged in the energydialog of Russia and ES is analysed, their description over, and also features of their influence, is brought on the power policy of actors. The author gives a number of suggestions and possible ways of harmonization of the interests and policies of the EU with using of new gas routes.

Key words: gas pipeline routes, Russian Federation, EU, diversification.

Постановка проблеми. Енергетичний фактор відіграє важливу роль у міжнародних відносинах, особливо в економічній та політичній сферах. Актуальною тенденцією є те, що все частіше між провідними державами, що займають ключові позиції в енергетичному секторі, такими як Євросоюз та Росія, виникають непорозуміння в експортно-імпортних відносинах, що змушує сторони вдаватися до пошуку альтернативних шляхів постачання енергоносіїв з метою посилення своєї енергетичної безпеки та зменшення політичної залежності один від одного. Одним із найоптимальніших шляхів вирішення такого проблемного аспекту відносин двох акторів виступає політика диверсифікації, а саме, один із її компонентів – впровадження альтернативних газотранспортних маршрутів. Такі умови дають підстави для посилення значення та ролі альтернативних газотранспортних маршрутів у взаємодії Російської Федерації та Європейського Союзу, що так чи інакше змінюють характер відносин та зумовлюють перегляд існуючої енергетичної політики не тільки між цими двома акторами міжнародних відносин, а й у всьому регіоні в цілому.

Аналіз досліджень і публікацій. Розробка альтернативних енергетичних маршрутів та їх вплив на енергетичну політику є досить новим та актуальним питанням, що зумовлює недостатнє вивчення проблеми і потребує подальшого дослідження. Однак значну увагу питання місця газотранспортних маршрутів та їх вплив на енергетичні процеси між провідними енергетичними акторами приділяють такі

вітчизняні та зарубіжні дослідники, як В.Бушуєв [3], О. Ворожбицька [1], В. Омельченко [4], Е.Х.Крісті [9]. Основою для нашого дослідження виступають офіційні статистичні дані Міжнародного енергетичного агентства [12], положення Енергетичної стратегії РФ до 2030 року [7], Газової Директиви ЄС, Регламенту про доступ до газових мереж, що входять до Третього енергетичного пакета ЄС [9; 11]. Положення вказаних документів дозволили глибше осягнути принципи взаємовідносин Європейського Союзу та Росії, виділити її певні закономірності, а також визначити місце альтернативних газотранспортних маршрутів у їх політиках.

Метою дослідження виступає оцінка ролі, переваг та ризиків впровадження альтернативних газотранспортних маршрутів «Південний» та «Північний потік» і «Набукко» в енергетичній політиці Росії та Євросоюзу, а також аналіз можливих шляхів гармонізації російсько-європейського енергодіалогу.

Виклад основного матеріалу. Згідно з Енергетичною Стратегією РФ до 2030 року [7], Росія займає перше місце у світі по запасах природного газу (23% світових запасів) та є значним експортером енергоносіїв на континенті. За підсумками 2010 року об'єм річного видобутку газу склав 508,6 млрд. м³ (25 % об'єму світової торгівлі). У свою чергу, Європейський Союз постає найбільшим імпортером газових ресурсів на континенті. Частка експортного російського газу до країн ЄС складає близько 40 %, завдяки чому РФ займає ключові позиції в експортуванні енергетичних ресурсів на континенті. Це ставить

© І.М. Данченко, 2013

у монопольну залежність країн ЄС від російського природного газу, у свою чергу, Російська Федерація також підпадає під залежність від ЄС, бо це об'єднання є найбільшим споживачем російського природного газу. Такі умови, послаблюють енергетичну безпеку акторів, створюють умови для політичного тиску, що зумовлює пошуки засобів енергетичної політики з обох сторін.

В останнє десятиліття у газотранспортних відносинах між ЄС та РФ ви-никло ряд проблем: зокрема, мало місце корегування політичного діалогу з рядом країн-транзитерів природного газу до Європи (внаслідок україно-російських газових війн) [2]. Ще однією критичною проблемою постала відмова Росії підписати Договір про Енергетичну транзитну Хартію та Транзитний протокол до нього [8]. Це зумовило політико-економічні непорозуміння із країнами-імпортерами, які дану ситуацію розглядали як неспроможність РФ здійснювати безпечну і стабільну поставку енергоресурсів до Європи.

Таким чином, схема транспортування газу до країн Європи не відповідала економічним і стратегічним інтересам ЄС і Росії. Як наслідок постало питання про можливість диверсифікації шляхів імпорту енергоресурсів і пошук альтернативних джерел енергоносіїв для ЄС. Це штовхає Європу до встановлення відносин у газотранспортній сфері із азійськими країнами, поступово зменшуючи обсяги російського газу в енергетичному секторі.

У рамках такої політики з боку Євросоюзу реалізується проект магістрального газопроводу «Набукко», який є складовою Південного енергетичного коридору. Він передбачає поставку газу до Європи з іранських родовищ через такі території та країни, як Туркменістан – Каспійське море – Азербайджан – Грузія – Туреччина – Болгарія – Румунія – Угорщина – Австрія [5]. Важливість цього газопроводу для ЄС обумовлюється також тим, що його учасниками, а отже, постачальниками газу готові бути країни, які активно шукають діалогу із ЄС, а саме – Азербайджан та Іран. Це дає можливість урізноманітнити поставки та ефективно реалізовувати політику диверсифікації.

Іран готовий постачати для «Набукко» 15 млрд. м³ щороку [3] і, незважаючи на проблеми навколо власної ядерної програми, іранський газ є перспективним ресурсом. Якщо за сучасної політичної ситуації можливість поставки газу не є стабільною, то у перспективі ця держава може стати великим експортером газу до Європи через систему «Набукко», що дозволить уникнути монополії Росії у газотранспортному секторі ЄС, що зумовить зростання рівня енергетичної безпеки Євросоюзу.

РФ, у свою чергу, з метою поглиблення зв'язків із найзначнішим імпортером російського природного газу та щоб не втратити найбільшого споживача енергоресурсів – ЄС, активізує реалізацію проектів «Південний» та «Північний» потоки, що покликані вдосконалити поставки

газу до ЄС і тим самим вивести енергодіалог із європейськими країнами на новий, вищий рівень, поглибити залежність від газопостачання РФ європейські країни. Не бажаючи миритися із залежністю від країн-транзитерів, Росія розпочала масштабні проекти нових газопроводів, що повинні з'єднати родовища газу із кінцевими споживачами – країнами ЄС та вилучити з цього процесу країни-посередники. Такий підхід дозволяє РФ одночасно уникати проблем пов'язаних із невиконанням зобов'язань країнами-посередниками із Східної Європи, і в той же час ще міцніше закріпити за собою статус найбільшого постачальника природних ресурсів до країн Європейського Союзу.

Газопровід «Північний потік» – виключає країни-транзитери зі сфери енергетичного співробітництва РФ та повністю відповідає інтересам Європи у надійних та безперервних поставках російського газу. На нашу думку, його впровадження виводить енергетичний діалог Росії та ЄС на якісно новий рівень як у сфері енергетики, так і в межах економічного співробітництва. Хоча 80 % усього російського імпорту поки що припадає на транзитні лінії, які проходять через територію України та інших країн-транзитерів, планується, що до 2020 року частка поставок через «Північний потік» зросте до 30-35 % від загальної частки імпорту. За прогнозами експертів, ця цифра буде поступово зростати у зв'язку із вимушеним скороченням поставок по застарілих газопроводах через територію третіх країн [6].

Газопровід «Південний потік», що знаходиться у стадії розробки, має проходити маршрутом Росія – Чорне море – Болгарія – Сербія – Угорщина – Австрія, є додатковим джерелом енергопостачання країнам Європи [4]. Його доцільність обумовлюється тим, що за даними Міжнародного енергетичного агентства (МЕА) об'єми видобутку газу в ЄС знизяться до 103 млрд. м³ у 2030 році, а потреба у природному газі збільшиться з 508 млрд. м³ у 2009 році до 593 млрд. м³ у 2020 році і 626 млрд. м³ у 2030 році відповідно [12]. Підкреслимо, цей проект не узгоджується із політикою, передбаченою Третім енергетичним пакетом ЄС, що передбачає скорочення впливу монополії на транспортування газу та участі третіх країн у поставках газу [9; 11], тому й активізується і доцільність розробки проекту «Набукко».

Слід зазначити, що «Північний потік» є сферою спільних інтересів, фак-тором гармонізації у двосторонній енергетичній політиці та повністю відповідає інтересам сторін, внаслідок послаблення залежності від країн-транзитерів та вдосконалює схему імпорту енергоносіїв до країн Євросоюзу.

У свою чергу, «Південний потік» та «Набукко» є конкуруючими проектами. Фактором у такій конкуренції виступає не економічна доцільність, а боротьба за домінування на одному ринку збуту. Важливим аспектом також є ставлення сторін енергодіалогу до цих маршрутів. РФ зацікавлена в поглибленні залежності ринку ЄС від її енергоресурсів, що змушує її лобювати інтереси «Південного потоку», а ЄС, у свою чергу,

хоче позбутись такої залежності, що штовхає його до співпраці із азійськими країнами у рамках «Набукко». Це зумовлює посилення протиріч між сторонами, про що свідчить обмеження компетенції та діяльності РФ на енергетичному ринку Європи відповідно до Третього енергетичного пакета, постійні кризи на самітах Росія – ЄС, відмова гармонізувати й адаптувати свою політику до спільних, взаємовигідних інтересів [9].

Впровадження таких маршрутів вносить певний дисонанс та повністю не задовольняє інтереси обох сторін. Діалог буде реалізований на засадах нових форм здійснення політики, залучаючи альтернативні газотранспортні маршрути, але зміст їх залишиться незмінним. З одного боку, реалізуючи два вищевказані проекти («Південний» та «Північний» потоки), Росія досягає своєї мети – поступово зменшує участь країн-транзитерів, які їй заважали в реалізації своєї незалежної енергетичної політики, і поглиблює залежність Європи від своїх енергоносіїв.

З іншого боку, така політика не в повному обсязі відповідає прагненням Європи скоротити залежність від енергопостачань з боку РФ й урізноманітити джерела та шляхи надходження енергоносіїв, що змушує Європу більш уважно ставитися до проекту «Набукко» як альтернативи російській монополії. Постає проблема пошуку нових варіантів вирішення поставлених задач чи узгодження існуючих проектів на взаємовигідній основі, що реалізувати на практиці досить важко, враховуючи характер поведінки сторін у подібних питаннях.

Альтернативні газотранспортні маршрути є важливим кроком уперед у сфері розвитку позитивних енергетичних відносин між сторонами. Вони дійсно якісно змінюють характер енергетичної політики внаслідок відмови від залучення країн-транзитерів, збільшення обсягів поставок енергоносіїв, певним чином гармонізують енергодіалог і покликані об'єднати інтереси країн, привести відносини до спільної мети, як ми бачимо на прикладі «Північного потоку». Водночас, такі маршрути мають негативний вплив на взаємодію акторів, призводять до кризових явищ, що можна простежити на прикладі конкуренції «Південного потоку» та «Набукко».

Необхідно зауважити, що, незважаючи на такі критичні обставини, альтернативні газотранспортні маршрути можуть дійсно

виступати засобом подолання непорозумінь між учасниками даного процесу та вивести відносини Росія – ЄС на якісно новий рівень. Нові газотранспортні шляхи можуть стати універсальним вирішенням існуючих проблем у сфері енергетики в регіоні, проте для їх ефективного використання з метою покращення енергетичних відносин потрібен стратегічний перегляд та гармонізація інтересів учасників у рамках існуючих проектів. Проекти «Південний потік» та «Набукко», вважаємо, є необхідністю як для однієї, так і для іншої сторони, але через відмінність цілей, що будуть реалізовані із побудовою цих маршрутів, сторони не можуть дійти згоди.

Висновки. На наш погляд, доцільним є поєднання ролі двох вказаних вище потоків, з урахуванням прагнень як Росії, так і Європи. Одним із можливих варіантів, переважно, є побудова такої розгалуженої системи, що поєднувала б як російські, так і азійські джерела постачань природного газу, що єдиним маршрутом надходили до європейського ринку. У разі реалізації проекту Європа зменшує свою залежність від російського природного газу, отримує додаткові джерела для свого імпорту з азійських країн, реалізує політику диверсифікації. У свою чергу, Росія не втрачає свій найбільший газовий ринок – Європу, а, можливо, навіть збільшує об'єми енергопостачань і стабілізує непрості відносини із країнами-експортерами природного газу. Такий проект має право на реалізацію та подальшу розробку через його доцільність для всіх зацікавлених сторін енергодіалогу. Отже, альтернативні газотранспортні мережі відіграють важливу роль в енергетичній співпраці РФ та Євросоюзу, впливають на енергетичну політику регіону та постають новим стратегічним компонентом у відносинах Росія – ЄС.

Незважаючи на те, що на даному етапі про такі процеси важко казати, внаслідок політичного напруження між сторонами та через певні розбіжності в інтересах сторін у використанні нових газотранспортних маршрутів, наявні всі можливості для їх гармонізації та встановлення ефективного діалогу між сторонами, за умови їх спільної зацікавленості у подібних проектах, проведення переговорів та створення спільної газотранспортної мережі із використанням як європейських так і російських ресурсів, що дозволить нівелювати існуючі розбіжності.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Воровжицкая Е.Ю. Проблемы формирования образа России как мировой энергетической державы / Е.Ю. Воровжицкая // Геополитика. – 2010. – № 3. – С. 24-30.
2. Константинов В. Газовые войны и заложники транзитного потенциала / В. Константинов // Актуальные проблемы международных отношений. – Вып. 86, ч. I. – К.: КНУ им. Т. Шевченко. – 2009. – № 3. – С. 28-32.
3. Мировая энергетика – 2050 (Белая книга) / под ред. Бушуева В.В. – М.: ИЦ «Энергия», 2011. – 360 с.
4. Омельченко В. Будівництво «Південного потоку» означатиме, що корупція в Європі перемагає [Електронний ресурс] / В. Омельченко // Український центр економічних і політичних досліджень імені О. Разумкова. – Режим доступу: www.gazumkov.org.ua.
5. Офіційний сайт газотранспортної мережі «Набукко» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://portal.nabucco-pipeline.com/portal/page/portal/en/press/newsletter/UK-NabuccoBrochure_June11_small.pdf.
6. «Северный поток» в цифрах: Отчет от 11 ноября 2011 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nord-stream.com/ru/informatsiya/biblioteka/>.
7. Энергетическая стратегия России на период до 2030 г. от 13 ноября 2009 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://www.energystrategy.ru>.
8. Christie E.H. The battle of Nord Stream / E.H. Christie // Baltic Rim Economies. – 2009. – № 2. – P. 15-21.
9. Directive 2009/73/EC of the European Parliament and of the Council of 13 July 2009 concerning common rules for the internal market in natural gas and repealing Directive 2003/55/EC [Electronic resource]. – Regime to access: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:211:0094:0136:en:PDF>.
10. Energy infrastructure priorities for 2020 and beyond [Electronic resource]. – Regime to access: http://ec.europa.eu/energy/infrastructure/strategy/2020_en.htm.
11. Regulation № 715/2009 of the European Parliament and of the Council of 13 July 2009 on conditions of access to the natural gas transmission networks and repealing Regulation (EC) № 1775/2005 [Electronic resource]. – Regime to access: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:211:0036:0054:en:PDF>.
12. WEO-2011 Executive Summary – English Version [Electronic resource]. – Regime to access: http://www.iea.org/publications/free_all_papers.asp.

Стаття надійшла до редакції 29.04.2013